

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE LA BERNADEA (PARTEA I-A)

Localitatea Bernadea (com. Bahnea, jud. Mureș) este cunoscută în literatura arheologică de specialitate prin descoperiri din epoca neolitică, eneolitică (cultura Petrești), bronzului (cultura Wietenberg), primei vârste a fierului (cultura Basarabi), daco-romană (Popescu 1967, p. 428; 1970, p. 494; Sorceanu 1976).

Atribuirea unor materiale epocii neolitice, culturii Criș (Vlassa 1966—1972; Glodariu 1966—1972; Popescu 1967, p. 428; 1970, p. 494), socotim că nu este posibilă, respectivele materiale aparținând unei etape mai târzii. Asemenea materiale pot înșela și pe cel mai bun specialist, deoarece ele au aproape toate trăsăturile culturii Starčevo-Criș, dar sunt realizate într-o tehnică (amestec nisipos fin, ardere și lustruire puternică, un slip foarte fin) neîntâlnită în cultura Starčevo-Criș, deși toate elementele de decor sau tehnologie, luate separat, ar susține această atribuire culturală. Asemenea materiale apar însă și în alte stațiuni, care aparțin culturii Petrești, socotite „Criș tardive“, la Cuci, Pianul de Jos, Ocna Sibiului (Paul 1965, p. 299; Vlassa 1976, p. 136). Trebuie reținută și opinia lui I. Paul, că originea acestor elemente trebuie căutată în culturile Sălcuța și Gumelnița (Paul 1965, p. 299). Descoperirile din epoca bronzului constau din bordeie și morminte de înhumăție (Sorceanu 1976, p. 67).

Mai importante sunt cercetările efectuate la NV de sat, pe un bot de deal, separat, printr-un șanț, de platoul numit „Dâmbău“. Platoul pe care se află stațiunea a fost afectat de lucrările la terasamentul căii ferate și de unele cariere de pietriș, folosite de localnici.

Din jurnalul cercetărilor (Vlassa 1966—1972; Glodariu 1966—1972) rezulta descoperirea a 6 morminte. Intelectualii din sat (ing. I. Kiss și învățătorul C. Cotuț) au adunat materialele din care unele au ajuns la școală și apoi la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj, iar altele la Muzeul Județean din Târgu Mureș (Glodariu 1966—1972).

Locuirile se află în partea de nord-vest a satului, pe un vast platou. Acest platou, un pinten barat cu un șanț, înaintază spre Târnava. Pintenul se ridică, cu circa 2—4 m, deasupra platoului, fiind format din depunerile arheologice, ce au grosimea de 2,5—2,7 m.

Săpăturile arheologice, efectuate de către N. Vlassa și I. Glodariu, au avut loc în anii 1966—1969 și 1972, prin proiectarea unui număr de 10 secțiuni transversale, unele pe centrul stațiunii, din care au fost realizate doar 4 (S I/1966; II/1967; III/1969, IV/1972). Una din primele secțiuni (S I/1966) a tăiat platoul pe axa lungă.

Descoperirile Coțofeni

La prelucrarea materialelor constatăm descoperirea unor fragmente ceramice caracteristice pentru această civilizație în secțiunile: S III/1969 la —2,2 m — 2,3 m. în c. (caroul) 20—35, fragmente ceramice amestecate cu materiale Petrești (*Vlassa 1966—1972; Glodariu 1966—1972*); S III/1969, la —2,5 m sunt materiale Coțofeni, iar spre partea de este și ceramică Wietenberg; S III/1969, la —1,8 m —2,2 m, în c. 0—15, fragmentele ceramice se înmulțesc, în strat fiind și unele aparținând culturilor Wietenberg, Basarabi și Ha D; S III/1969, la —1,5 m —1,8 m, în c. 9—12, fragmente ceramice; S III/1969, la —1,5 m —1,8 m, în c. 14—25, fragmente ceramice; S III/1969, la 1,8 m în strat există un amestec de materiale Wietenberg și Basarabi; S III/1969, la —0,5 m —0,9 m, în c. 5—10, fragmente ceramice (*Glodariu 1966—1972*).

În campania din 1969, au apărut fragmente Coțofeni, la adâncimea de 1 m.

În campania din 1972, au apărut materiale Coțofeni în: S IV/1972, caseta (5 × 3 m) la capătul de sud al secțiunii, la —1,2 m apar și fragmente ceramice Wietenberg; S IV, la —1 m —1,2 m, în c. 17—20, fragmente ceramice; S IV, la —0,2 m —0,4 m, în c. 21—24, fragmente ceramice (*Glodariu 1966—1972*).

Materialul studiat ne permite completarea informațiilor consemnate în jurnalele de șantier. Constatăm prezența unor materiale Coțofeni, începând de la adâncimile de: —2,2 m —2,5 m în S III, c. 20—35, (*fig. 1/1*); la —1,8 m —2,2 m, în c. 0—15/16 (*fig. 1/2, 5, 8, 9, 13; 2/8*); —1,5 m —1,8 m, în c. 9—12 (*fig. 2/5*); —0,5 m —0,9 m, în c. 5—10 (*fig. 2/2*); și în secțiunea IV/1972, la —0,2 m —0,4 m, în c. 21—24 (*fig. 1/4; 2/10*).

Așadar, materialele Coțofeni sunt atât în poziții stratigrafice normale, cât și în poziție secundară. Un orizont al lor ar fi la adâncimea de —1,8 m, deoarece la —2,1 m, cel mai adesea, sunt materiale aparținând culturii Petrești.

Materialele ceramice Coțofeni descoperite au fost triate în timpul cercetărilor, fiind selectate după criterii tipologice (forme și decor), astfel încât obținerea unor date statistice nu mai e posibilă.

Factura ceramicii constă dintr-o pastă amestecată cu mult nisip, cu bobul mai mic sau mai mare, predominant fiind cel mijlociu. Uneori, sunt și pietricele în pastă (*fig. 1/7*). Remarcăm la câteva fragmente o pastă, având în amestec cioburi pisate (*fig. 1/12; 2/10*).

Formele de vase sunt greu de reconstituit, datorită stării fragmentare a materialului și dimensiunilor reduse ale fragmentelor ceramice. Remarcăm un fragment de ceașcă cu buza răsfrântă și toarta puțin ridicată deasupra buzei (*fig. 1/1*). Asemenea tip de toartă apare și pe vase mai mari. Castroanele sunt mari și au buza dreaptă, fiind decorate la exterior, sub buză, cu 2—3 rânduri de tăieturi, impresiuni cu unghia sau spatula (*fig. 1/2—3, 6—7, 13; 2/1—3, 6, 8, 11*).

Decorul constă din amintitele tăieturi sub bază, asociate sau nu cu incizii, făcute cu un obiect bont la vârf (os sau băț rupt), dispuse în zigzag, brad sau în căpriori. Reținem atenția, în mod deosebit, cu un fragment de oală, cu buza dreaptă, decorat cu creștături pe buză, iar sub buză există două registre de impresiuni triunghiulare, gen „dinți de

lup“ (fig. 2/2). Mai remarcăm pe gâtul vasului, în registrul superior, prezența unui brâu în relief, tăiat de apăsările triunghiulare. Tehnica aminteste de acei „dinți de lup“. După factură și formă, fragmentul este caracteristic pentru faza I a culturii Coțofeni. Este posibil ca la acest fragment să se refere autorii descoperirilor, care amintesc în jurnalele lor materiale cu „dinți de lup“, aparținând culturii ceramicii liniare, Turdaș etc. (*Vlassa 1966—1972; Glodariu 1966—1972*). Asemenea „dinți de lup“ apar în numeroase descoperiri din cultura Petrești din Transilvania (*Paul 1981*, p. 224—225, fig. 18; *Lazarovici — Kalmar 1982*, p. 244, pl. IV) sau în grupul Iclod (*Lazarovici — Kalmar 1987*, fig. 10/17—20; 1988, fig. 20/15; *Lazarovici 1991*, p. 13). Factura, decorul și stilul lor este însă altul. Dintre materialele Coțofeni mai reținem atenția cu o toartă lată, lustruită, decorată cu șir de tăieturi oblice (fig. 1/5).

După factură și, mai ales, decor, materialele aparțin culturii Coțofeni, cum bine precizau autorii descoperirii în jurnale (*Vlassa 1966—1972; Glodariu 1966—1972*). Această încadrare se bazează pe observații și pe descoperiri similare de la Tărtăria, Dăbâca, cercetate de N. Vlassa, aparținând aceleiași faze a culturii Coțofeni, definit anterior ca nivel Petrești — Coțofeni (*Vlassa 1976*, p. 30, 43, fig. 11 sus).

Despre aceste materiale *Vlassa 1962; 1963; 1976*, p. 30) susținea că sunt o componentă locală, având rădăcinile în ceramica nepictată Petrești — Turdaș. Fără a subscrie întrutotul la această ipoteză, nu putem să nu reținem, totuși, justetea unor observații, determinate de tehnologia bună a ceramicii Coțofeni de aici și cea de la Turdaș. Pe aceste descoperiri, N. Vlassa le socotea ca fiind cele mai timpurii, numindu-le, poate, șăgalnic „faza 0 a culturii Coțofeni“ (comunicare inedită 1982, București). Oricum, unanim este acceptată ideea că acestea caracterizează cea mai veche fază a acestei civilizații.

În vremea săpăturilor de la Bernadea, N. Vlassa săpase deja la Dăbâca și îi erau cunoscute atât descoperirile Coțofeni timpurii și târzii de acolo, cât și observațiile stratigrafice, despre care scria „... bordeie și gropi Coțofeni ulterioare în timp așezării Tisa au deranjat parțial platformele de chirpic ale nivelului superior Tisa...“, mai departe, preciza „... aceasta este și explicația aflării unor materiale Coțofeni în conexiune cu ceramica Tisa dând iluzia, la o mai puțin atentă observare, că am avea de a face cu un complex cultural de mixtură, Tisa — Coțofeni“ (*Vlassa 1969; 1976*, p. 144).

Observațiile, de mai sus, rezolvă problemele de stratigrafie, nu însă și cele de geneză. Componenta Turdaș-Petrești în tehnologie și unele elemente ale decorului rămân o ipoteză demnă de reținut.

Urmărind răspîndirea acestui gen de descoperiri observăm prezența lor masivă în Transilvania la: Tărtăria (*Vlassa 1976*, p. 43, fig. 11) la bază are ceramică Petrești; Dăbâca (*Vlassa 1969; 1966; 1976*, p. 144) la bază are cultura Tiszapolgár (*Roman 1976*, harta nr. 218); Iclod — La Doroaie, materiale în MNIT și la Muzeul din Iclod (*Bulbuc 1985—1986*, fig. 7—8); Cluj — Pădurea Hoia (*Roska 1942*, p. 134, fig. 150/3); Lelicieni (*Roman 1976*, p. 153 și urm., pl. 53—54); Cubleş (*Roska 1942*, p. 152, fig. 175/1—11); Petrești (*Roman 1976*, p. 155, pl. 55) la bază descoperiri Petrești; Brateiu — Nisipărie (*Roman 1976*, p. 156, pl. 56—57); Cașolț

— Poiana în Pisc (*Roman* 1976, p. 157, pl. 57/1—9) la bază descoperiri Petrești.

Reținem pentru Transilvania existența a două grupe: una cu ceramică de mai bună calitate, alta cu o ceramică mai nisipoasă (Dăbâca, Cubleş). Nu putem preciza cărui fapt se datorează cele două grupe, unui proces genetic, tehnologic sau de retardare.

În afara Transilvaniei, asemenea materiale decorate, cu incizii late în zig-zag, câpriori ș.a., apar: în Oltenia la Locusteni (*Roman* 1976, p. 159, pl. 59—62); în Crișana la Oradea — Salca (*Roman* 1976, fig. 108 109); în Peștera Igrîța (*Roska* 1942, p. 139, fig. 162/6, 10—11); la Carei în malul Crasnei (*Nemeti* 1988); în Banat la Bodo (*Roman* 1976, p. 163, pl. 64/4—16); Nerău (*Roman* 1973, p. 60); Temeșești (*Roman* 1973, p. 60); Silagiu — Pârpura 1 (*Lazarovici — Sfetcu* 1990, fig. 4/4—13); Băile Herculane I—VII (*Roman* 1976, p. 9—60, 163, fig. 63/18—20—64—66); Gornea — Locurile Lungi (*Roman* 1973, p. 59); Vrșac — Mesic Kanal (*Medović* 1976, pl. VII/1—3); la Malo Bavaniște — Brza Vrba, în sudul Banatului, lângă Kuvín (*Medović* 1976, pl. I.3, IV/4—10; VI/3—4) apare și o ceramică canelată de tip Cernavoda III și cea spiralată; în Clisura Dunării la Korbovo — Vajuga, atribuite acolo culturii Cernavodă III (*Krstić* 1986, p. 150, fig. 7). Deși sunt și certe materiale Cernavodă III — Boleráz (am adăuga noi) (*Krstić* 1986, p. 157, fig. 6); Korbovo — Zbradila (*Babović* 1986, p. 118, fig. 121—165) pe care autoarea le atribuie culturii Coțofeni (I), ce cuprinde aproape toate materialele de la Bernadea; Velike Livadice (*Letica* 1982—1983, p. 181, pl. II.2, 4—5, 9) sunt caracteristice pentru Coțofeni Ib; Usce — Slatinske Reke (*Jevtić* 1984, p. 182—183, 186—187, fig. 181/9—10; 182/5—7, 8) sunt materiale Coțofeni. În aceeași stațiune există și materiale atribuite faciesului Cernavoda care socotim că nu aparțin orizontului Cernavoda III — Boleráz, ci bronzului timpuriu (*Jevtić* 1984, fig. 179), fiind similare celor de la Gornea — Vodneac (*Lazarovici* 1977, pl. LXVII; *Boroneanț* 1971).

Asemenea motive sunt în componența aspectului Cernavoda III — Boleráz din Jugoslavia — unii colegi iugoslavi nu acceptă sincronismele cu Boleráz (*Jovanović* 1976, p. 62), deși sunt materiale similare (*Tasić* 1979; *Jovanović* 1976, p. 62; 1979; *Dimitrijević* 1979, p. 293—294; *Tasić — Dimitrijević — Jovanović* 1974, pl. L—LI), mai rar în Ungaria (*Ecsedy* 1975, p. 279—280; 1979, p. 31, fig. 21; *Román* 1976, p. 59; *Nemeti* 1988, p. 129—130) — și Boleráz din Slovacia (la Radosina: *Šiška* 1976, p. 113—114, 116—117, pl. XIV/26; *Pavukova — Barta* 1977, p. 441, fig. 5 și, în special, fig. 5/10, 12, 14—18) asociată cu ceramica canelată (*ibidem*, fig. 4).

Ceea ce nu am sesizat până în prezent în Transilvania la Dăbâca, Bernadea, Tărtăria ș.a. este prezența materialelor canelate ce apar în Cernavoda III — Boleráz. Aceasta presupune o influență indirectă sau alte procese decât în Câmpia Română.

O serie de elemente sunt cunoscute în mediul anterior, în cultura Petrești (apăsări cu unghia, tăieturi cu scoica, apăsări cu spatula sub buză). Aceasta ar fi o problemă de studiu pentru viitoare cercetări, nefiind demonstrată încă o asemenea filieră.

Descoperirile noastre se leagă, mai ales, de fenomenele de la vestul arcului carpatic din nord, din Slovacia și până la Dunăre. De lămurirea

acestei probleme depinde și explicarea genezei culturii Coțofeni. De altfel, P. Roman (1967, p. 23) a arătat că impulsul sudic ce dă naștere acesteia (Cernavoda III), determină formarea culturilor Coțofeni I în România și Baden în Ungaria.

Descoperirile Wittenberg

În timpul cercetărilor au fost semnalate materiale din epoca bronzului în diferite carouri și secțiuni: S II/1967 la —2 m, în c. 2—3 a fost un pavaj de pietre de râu, sub care a fost descoperit un mormânt de înhumatie (M1); S II/1967 de la —0,80 m pornește un bordei (B4), conținând ceramică, oase și cochilii de scoici (*Unio pictorum* de talie mare) (*Vlassa 1966—1972*); S II/1967 din stratul de la —0,80 — 1 m a fost preparată o groapă de bordei (B5) (*Glodariu 1966—1972*); S III la —0,45 m, în c. 13 materialele Wietenberg sunt amestecate cu cele din alte epoci; S II 1967 la —1,25 m în poziție secundară apar materiale Wietenberg (*Vlassa 1966—1972*); S II/1967 la —1,50 m, la metrul 19,8 a fost descoperit un fragment ceramic (decorat, probabil, cu măturicea), considerat Otomani I — Periam I—IV — Wietenberg I (fragment neidentificat încă) (*Vlassa 1966—1972*); S II/1967 la —1,5 m, c. 2—3 exista un pavaj compact din pietre de râu, cu pământ bătătorit (*Glodariu 1966—1972*); S III/1969 la —1,30 1,50 m, în c. 1—2, în partea de nord a secțiunii, sub pavajul de pietre de râu, s-a găsit un mormânt Wietenberg; un alt pavaj este amintit la capătul de vest (?) al secțiunii la —1,5 m (*Glodariu 1966—1972*); S III la —0,45 m, în c. 25—30 sunt materiale Wietenberg; S III la —1,8 m, în partea de est a secțiunii a fost descoperit un femur uman și ceramică Wietenberg (*Vlassa 1966—1972*; *Glodariu 1966—1972*); S III/1969, la —2,50 m, spre partea de est, au fost găsite fragmente ceramice Wietenberg (*Vlassa 1966—1972*); S IV la —1,20 m, c. 29 sunt amintite fragmente ceramice Wietenberg (*Vlassa 1966—1972*).

Cea mai mare parte a materialelor Wietenberg și Basarabi au fost deranjate din straturile lor de săparea gropilor dacice.

Referitor la stratigrafie, autorii descoperirilor semnalează două straturi de cultură de culoare negre (unul preistoric, mai bogat în ceramică Petrești, stratul 3) și altul dacic (stratul 1). Între ele este un strat cenușiu-gălbui, gros de 1 m, nivel în care sunt materiale ceramice din epoca bronzului și Hallstatt (*Glodariu 1966—1972*).

Sistemul de fortificație este o problemă pe care o vor dezbate autorii săpăturilor. Din însemnările acestora (*Glodariu 1966—1972*) rezultă că ar fi vorba de un sistem de fortificație cu șanț și val încă de la sfârșitul acestei culturi. Cu titlu informativ, precizăm posibilitatea existenței unui șanț încă din epoca eneolitică, vreme la care sunt numeroase fortificații (cea mai apropiată fiind cea de la Iclod: *Lazarovici — Kalmar 1986; 1987; 1988; 1989; 1991; Lazarovici 1983; 1986; 1987; 1990*).

MORMINTELE. În afara celor 4 morminte, descoperite întâmplător de localnici, în timpul săpăturilor au fost cercetate alte două morminte (posibil, încă unul).

Mormântul M1 (în S II/1967, c. 2,7 la —2 m) se găsea lângă și sub un pavaj din pietre (*Vlassa 1966—1972*; *Glodariu 1966—1972*); scheletul era în poziție chircită, culcat pe partea stângă, cu genunchii strânși în

flață, lângă umărul drept; scheletul a fost așezat pe câteva pietre de lângă față până la torace; bazinul scheletului nu s-a păstrat; inventarul funerar constă din: o strachină, din pastă neagră, aflată lângă gură; la ceafă avea o jumătate de ulcică cu toartă; la călcăie se găsea o labă de porc; în jurul scheletului și sub acesta erau fragmente ceramice Wietenberg;

Mormântul M2, aflat la S—SE de M1, era un schelet de copil; oasele erau prost păstrate; poziția puternic chircită, „împachetat“; picioarele, rupte sau tăiate, au fost puse de-a curmezișul pe bazin; mormântul a fost ridicat *in situ*; inventarul funerar constă din câteva fragmente ceramice, aflate lângă schelet. Părerea autorilor săpăturii este că acesta a fost sacrificat și alăturat lui M1 (*Glodariu* 1966—1972; *Vlassa* 1966—1972).

Mormântul M3 (?): resturile unui mormânt au apărut (S III la —1,8 m) în partea de est a secțiunii, prin descoperirea unui femur uman și unui fragment ceramic Wietenberg (*Glodariu* 1966—1972; *Vlassa* 1966—1972).

În general, se consideră că mormintele din așezare sunt depuneri rituale. Cercetările de la Iclod și Gura Baciului infirmă aceste supoziții. În aria culturii Wietenberg sunt predominante mormintele de incinerare, fiind cunoscute mici necropole la: Deva, Vințu de Jos — Sibiușeni (*Andrițoiu* 1992, p. 94 și bibl.). Înhumăția este întâlnită, alături de incinerare, mai ales, în fazele timpurii (Copăceni; inf. M. Roten) sau târzii ale culturii la Sibiușeni ș.a. Reținem din această necropolă unele obiceiuri, întâlnite și la Bernadea: îngroparea unor schelete ciopârțite (M40 la Sibiușeni, unde este vorba de un adolescent). Descoperirea este cu atât mai interesantă, cu cât, în fazele mijlocii ale culturii Wietenberg, nu erau cunoscute prea multe morminte de înhumăție (Dersida, Laslea: *Chidioșan* 1980, p. 25—26). Morminte de înhumăție din fazele târzii sunt cunoscute la: Sibiușeni, Merești, Obreja, Ocnița (*Paul* 1983; 1985; *Chidioșan* 1980; *Andrițoiu* 1992, p. 94—95) la care s-ar adăuga un mormânt de la Tureni — Cariera (săpături T. Soroceanu, Gh. Lazarovici, Z. Kalmar).

Depunerea defunctului în așezare poate aparține unor practici funerare. Existența unor sacrificii funerare este de presupus prin depunerea, îngroparea unor părți ale corpului: craniul (*Chidioșan* 1980, p. 23, 25; *Vlassa &* 1985—1986), femure, maxilare ș.a.

În legătură cu platforma de pietre, trebuie reținută prezența ei, fiind un element de cult important. Asemenea situații sunt amintite la Aiton (*Blăjan — Cerghi* 1977) la unele morminte fiind găsite platforme de piatră. Mai reținem existența unor morminte, acoperite cu lespezi de piatră (Pălatca, inf. M. Rotea).

Dintre materialele selective păstrate se poate observa existența unei singure etape de evoluție, materialul fiind unitar. Unele materiale — în special, cele din pastă uzuală sau semifină nisipoasă — nu pot fi separate de cele Basambi, în special, unele decoruri comune (ca exemplu: brăurile cu tăieturi: fig. 3/11).

Factura ceramicii cunoaște cele trei categorii: uzuală sau grosieră, semifină și fină. Ceramica uzuală este de culoare cărămizie, fiind amestecată cu nisip sau cioburi pisate. Decorul acesteia constă din brăuri

alveolare (*fig. 3/10*), incizii sau cu piaptănul („Kamstrich“; *fig. 3/12, 14*). Acest din urmă fragment este cu cioburi pisate în pastă, având o ardere mai slabă. Asupra acestui tip de ornament s-a atras atenția, în mod deosebit, ca provenind din secțiunea II. Piesele identificate de noi sunt din S III, c. 7—11 (*fig. 3/12, 14*). Materialele cu striuri mai apar între descoperirile culturii Wietenberg, dar și în alte grupe culturale sau în descoperiri hallstattiene timpurii. Mai reținem atenția cu un fragment din categoria uzuală, amestecat cu nisip și pietricele, decorat cu canelură spiralieră (*fig. 3/16*), având o incizie de seșarare (găsit în S III/1969, c. 0—8, —1,5 —1,8 m). Un alt fragment este amestecat cu pietricele, având pasta gălbuie, fiind decorat cu bandă de incizii oblice.

Ceramica semifină este de culoare brun-castanie, având suprafața bine arsă și lustruită. Pasta ceramicii este densă, fiind amestecată cu mult nisip (fin sau cu bobul mare), iar suprafața este bine netezită. Formele de vase sunt: vasul-sac, cu buza ușor răsfrântă, deconat cu două rânduri de brăuri crestate (unul pe buză celălalt imediat sub ea (*fig. 3/3, 11*); oala cu toarta în formă de bandă, cu marginile ridicate (*fig. 3/13*); strachina cu buza lobată, cu marginea exterioară crestată (*fig. 3/7*). Umărul vasului este decorat cu mici brăuri crestate oblic, iar pe burtă avea 4—5 benzi de linii lustruite, dispuse oblic. Interiorul buzei are linii scurte lustruite.

Ceramica fină este de culoare brun-deschisă, netezită bine și lustruită, amestecul fiind cu nisip fin și resturi organice (măl?). Decorul constă din incizii oblice pe buză, benzi hașurate pe umăr, incizii duble în spirale sau curboliniare (*fig. 3/5*). În mai toate cazurile buzele sunt decorate cu tăieturi fine, dispuse oblic pe buză sau în interiorul ei. Formele sunt: strachinile cu 4 lobi, cu umărul decorat; strachini cu buza răsfrântă.

Mai reținem atenția cu două roțițe de car sau fusaiole (*fig. 3/1—2*). Asemenea piese sunt frecvent întâlnite în descoperiri din epoca bronzului. Unii specialiști s-au ocupat în mod special de aceste tipuri de piese (*Bichir 1964; 1976, p. 129—132; Pavúkova-Barta 1977*).

Încadrarea așezării în cultura Wietenberg este asigurată de întreg materialul descoperit. Toate motivele se întâlnesc în descoperirile Wietenberg din sud-vestul Transilvaniei (*Andrițoiu 1992, p. 201, 33, 209, fig. 41*). Problema care se pune este stabilirea fazei de evoluție, ceea ce este destul de dificil datorată numărului redus de material tipic. Pentru încadrări culturale mai fine putem opera doar cu ornamentele incizate. Elemente caracteristice există numai pentru fazele II, la Dersida (*Chidioșan 1980*), Bădeni, nivel II (*Lazarovici — Milea 1976, pl. XVII/VIII; XVIII/45*) și Sântimbru (*Berciu — Popa 1962*).

Reținem lipsa elementelor Wietenberg III clasic și târziu — acca bandă cu împunsături, făcută cu dinții de piaptăn („Zahnstempelung“). În această situație, socotim că materialul aparține etapei Wietenberg II/III. Pentru aceasta pledează și speciile lustruite. Ca stațiuni mai apropiate pentru decorul nostru (*fig. 3/3, 7, 1, 11*) sunt: cele de la Sebeș — Podul Pripocului (*Andrițoiu 1992, p. 201, fig. 33/5—6*) și unele motive la Sântimbru — Gară, fragmentul ceramic cu figură (*Andrițoiu 1992, p. 194, fig. 26/6*), Deuș (*Lazarovici 1971, fig. 1/4*), iar pentru 3/5 sunt la Vințu de Jos (*Andrițoiu 1992, p. 193, fig. 25/5*), Deuș (*Lazarovici 1971, fig. 4/4, 7, 10*). Motivul canelat, mărginit de incizii (*fig. 3/16*), are ana-

logii la Sântimbru, în descoperirile din faza II-a a culturii Wietenberg (Berciu — Popa 1962, p. 270, fig. 4/7—9; pentru datare, vezi Andrițoiu 1992, p. 255, pl. 76).

Motivele incizate cu striuri credem că nu aparțin descoperirilor din bronzul timpuriu, acelea având o altă factură. Asemenea ceramică cu striuri apare încă în faza Wietenberg I și II (la Bădeni), dar nu mai târziu. Genul acesta de striuri este cunoscut în stațiunea de la Daia — Grădina lui Miron (Soroceanu 1976, p. 59, pl. XXIII), socotite pe atunci bronz timpuriu. Asupra acestei datări revenim, nemaifiind atât de siguri de datare, dar neavând nici o altă alternativă mai sigură de sincronizare. Mai trebuie recunoscut că ceramica uzuală Wietenberg II/III și III este puțin studiată și cunoscută.

NICOLAE VLASSA —

ZOIA MAXIM — GHEORGHE LAZAROVICI

LISTA BIBLIOGRAFICA

- ANDRIȚOIU 1992 I. ANDRIȚOIU, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, Bibliotheca Thracologica, II, București.
- BABOVIĆ 1986 I. BABOVIĆ, în *Cahiers des Portes de Fer*, III, Beograd.
- BERCIU — POPA 1962 I. BERCIOU, AL. POPA, *Săpăturile de salvare de la Sântimbru, r. Alba*, în *Materiale*, VIII, p. 267—271.
- BICHIR 1964 GH. BICHIR, *Autour du problème des plus ancienne modelles de chariots en Roumanie*, în *Dacia*, N.S., VIII, p. 67—86.
- BICHIR 1976 GH. BICHIR, vezi Car, în *DIVR*, București, p. 129—132.
- BLAJAN — CERGHI 1977 M. BLAJAN, T. CERGHI, *Cercetări arheologice la Aiton, Cluj-Napoca și Răchitele (jud. Cluj)*, în *Sargetia*, XIII, p. 131—146.
- BORONEANȚ 1971 V. BORONEANȚ, *Gornea — Vodneac un nou aspect al epocii bronzului descoperit în zona Porților de Fier*, în *RevMuz*, 8, 1, p. 5—12.
- BULBUC 1985—1986 A. BULBUC, *Noi descoperiri și cercetări arheologice de suprafață în hotarul comunei Iclod*, în *ActaMN*, XXII—XXIII, p. 411—430.
- CHIDIOȘAN 1980 N. CHIDIOȘAN, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida, Oradea*.
- DIMITRIJEVIĆ 1979 S. DIMITRIJEVIĆ, *Lasinja kultura; Badenska kultura; Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks; Retz-Gajary kultura; Problem eneolita na istocnoj jadranskoj obali*, în *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, III (eneolitsko doba), Sarajevo, p. 137—182, 183—234, 267—342, 343—366, 367—380.
- ECSEDY 1975 I. ECSEDY, *Die Grubengrabenkurgane und Elemente von Steppensprung in der ungarischen Frühbronzezeit*, în *ActaArchHung*, 27, p. 279—284.
- ECSEDY 1979 I. ECSEDY, *The People of the Kurgans in Eastern Hungary*, Budapest.
- GLODARIU 1966—1972 I. GLODARIU, *Jurnal de săpătură*.
- JEVTIĆ 1984 M. JEVTIĆ, *Usce Slatinska Reke*, în *Cahiers des Portes de Fer*, II, Beograd, p. 186—190.
- JOVANOVIĆ 1976 B. JOVANOVIĆ, *Metalurgia eneolitskog perioda Jugoslavije*, Beograd.

- JOVANOVIĆ 1979 B. JOVANOVIĆ, *Rudarstvo i metalurija eneolitskog perioda Jugoslavije; Stepska kultura u eneolitskom periodu Jugoslavije; Indevropljani i eneolitski period Jugoslavije*, in *Praistorija Jugosla-venskih Zemalja*, III (eneolitsko doba), Sarajevo, p. 27—56, 381—396, 397—416.
- KRSTIĆ 1986 D. KRSTIĆ, *Vajja — Korbovo*, in *Cahiers des Portes de Fer*, III, Beograd, p. 148—151.
- LETICA 1982—1983 Z. LETICA, in *Starinar*, XXXIII—XXXIV, p. 179—181.
- LAZAROVICI 1971 GH. LAZAROVICI, *Sondajul arheologic de la Deuș (jud. Cluj)*, in *ActaMN*, VIII, p. 71—82.
- LAZAROVICI 1977 GH. LAZAROVICI, *Gornea — Preistorie*, in *Caiete Banatica*, 5, Reșița.
- LAZAROVICI 1983 GH. LAZAROVICI, *Șantierul arheologic Iclod*, in *MCA*, p. 50—61.
- LAZAROVICI 1986 GH. LAZAROVICI, *Neoliticul târziu în nord-vestul României*, in *ActaMP*, X, p. 775—776.
- LAZAROVICI 1987 GH. LAZAROVICI, *Sincronisme etniculturale în neoliticul timpuriu din Sălaj și din vestul României*, in *ActaMP*, XI, p. 69—92.
- LAZAROVICI 1988 GH. LAZAROVICI, *Die Vinča A — Starčevo-Criș Synchronismus*, simpozion Tolbuhin, 1988.
- LAZAROVICI 1989 GH. LAZAROVICI, *Das neolithische Heiligtum von Parța*, in *Varia Arheologica. II. Neolithic of South-Eastern Europe and its near Eastern Connections*, p. 149—174.
- LAZAROVICI 1990 GH. LAZAROVICI, *Über das neo-bis äneolithisch Befestigungen aus Rumänien*, in *JahrMDV*, 73, p. 93—117.
- LAZAROVICI 1991 GH. LAZAROVICI, *Cultura Vinča în România*, Timișoara.
- LAZAROVICI — KALMAR 1982 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Discuții pe marginea legăturilor cronologice și culturale dintre grupul Iclod și cultura Tisa*, in *ActaMN*, XVIII, p. 221—245.
- LAZAROVICI — KALMAR 1985—1986 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Prospecțiuni și cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului și județului Cluj*, in *ActaMN*, XXII—XXIII, p. 725—752.
- LAZAROVICI — KALMAR 1986 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Șantierul arheologic Iclod (1983—1984)*, in *Apulum*, XXIII, p. 25—41.
- LAZAROVICI — KALMAR 1987 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Șantierul arheologic Iclod. Campania 1985*, in *Apulum*, XXIV, p. 9—39.
- LAZAROVICI — KALMAR 1988 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Săpăturile arheologice de la Iclod. Campania din 1986*, in *Apulum*, XXV, p. 9—47.
- LAZAROVICI — KALMAR 1989 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Șantierul arheologic Iclod. Campania 1987*, in *Apulum*, XXVI, p. 55—68.
- LAZAROVICI — KALMAR 1991 GH. LAZAROVICI, ZOIA KALMAR, *Șantierul arheologic Iclod*, in *Apulum*, XXVII.
- LAZAROVICI — MAXIM 1993 GH. LAZAROVICI, ZOIA MAXIM, *Ceramica pictată din Transilvania și Banat*, ms.
- LAZAROVICI — MILEA 1976 GH. LAZAROVICI, Z. MILEA, *Săpături arheologice de la Bădeni (jud. Cluj)*, in *ActaMN*, XIII, p. 7—35.
- LAZAROVICI — SFETCU 1990 GH. LAZAROVICI, O. SFETCU, *Descoperiri arheologice la Silagiu — Buziaș*, in *Banatica*, X, p. 45—57.
- MEDOVIĆ 1976 P. MEDOVIĆ, *Die Cernavoda III — Kultur im jugoslavischen Donauegebiet*, in *Istrazivanja*, V, p. 105—110.
- NEMETI 1988 I. NEMETI, *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României*, in *ActaMP*, p. 121—145.
- PAUL 1965 I. PAUL, *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei în legătură cu cultura Petrești*, in *RevMuz*, 2, p. 294—301.
- PAUL 1981 I. PAUL, *Der gegenwärtige Forschungsstand zur Petrești-Kultur*, in *PZ*, 56, p. 197—334.
- PAUL 1983 I. PAUL, *Necropola tracică de la Vințu de Jos-Sibișeni*, in *SymphThr*, 1, Craiova, p. 197—334.
- PAUL 1985 I. PAUL, *Contribuții la istoria tracilor timpurii din zona carpato-dunăreană*, in *Transilvania*, II, II—III.
- PAVŪKOVA — BARTA 1977 V. PAVŪKOVA, J. BARTA, *Äneolithische Siedlung der Boléraz Gruppe in Radosina*, in *SlovArch*, XXV, 2, p. 433—449.
- POPESCU 1967 D. POPESCU, *Cronică*, in *SCIV*, 18, 3, p. 494.

- ROSKA 1942 M. ROSKA, *ErdRep*, I.
- ROMAN 1967 P. ROMAN, *Unele probleme ale neoliticului târziu*, în *Comunicări*, ser. arh. I, Craiova.
- ROMAN 1976 P. ROMAN, *Cultura Coțofeni*, București.
- ŠIŠKA 1976 S. ŠIŠKA, în *Starinar*, XXIV.
- SOROCEANU 1976 T. SOROCEANU, M. BLAJAN, T. CERGHI, *Cimitirul de incineratie de la Aiton*, în *File de istorie*, IV, Bistrița, p. 57—82.
- SOROCEANU — RETEGAN 1981 T. SOROCEANU, AL. RETEGAN, *Neue spätbronzezeitliche Funde in Norden Rumäniens. Das spätbronzezeitliche Wietenberg — Gräberfeld von Dumbrăvița (Kr. Bistrița-Năsăud)*, în *Dacia*, N.S., XXV, p. 195—207.
- TASIĆ 1979 N. TASIĆ, *Tiszapolgár i Bodrogkeresztúr kultúra; Budanj — Sălcuța — Krivodol komplex; Coțofeni kultúra; Vajnska — Hunyadihalom grupa; Kostolačka kultúra*, în *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, III (eneolitsko doba), Sarajevo, p. 55—86; 87—114; 115—128; 235—266.
- TASIĆ 1979 N. TASIĆ, S. DIMITRIJEVIĆ, B. JOVANOVIĆ, *Zaključna Razmatranja, în Praistorija Jugoslavenskih Zemalja*, III (eneolitsko doba), Sarajevo, p. 417—460.
- VLASSA 1962 N. VLASSA, *Probleme ale cronologiei neoliticului Transilvaniei în lumina stratigrafiei așezării de la Tărtăria*, în *Studia*, ser. hist., 2, p. 23—30.
- VLASSA 1963 N. VLASSA, *Chronology of the Neolithic in Transylvania in the Light of the Tărtăria Settlement's Stratigraphy*, în *Dacia*, N.S., VII, p. 485—494.
- VLASSA 1965 N. VLASSA, *Quelques problèmes de chronologie du néolithique de la Transylvanie à la lumière de la stratigraphie de l'établissement de Tărtăria*, în *Atti... Roma*, II, p. 267—270.
- VLASSA 1966 N. VLASSA, *Cultura Criș în Transilvania*, în *ActaMN*, III, p. 9—47.
- VLASSA 1966—1972 N. VLASSA, *Jurnal de săpătură*.
- VLASSA 1967 N. VLASSA, *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei*, în *ActaMN*, IV, p. 403—423.
- VLASSA 1969 N. VLASSA, *Așezarea neolitică de la Dăbâca*, în *ActaMN*, V, p. 27—45.
- VLASSA 1976 N. VLASSA, *Neoliticul Transilvaniei (Studii, articole, note)*, BMN, III.
- VLASSA 1985—1986 N. VLASSA, MATHILDA TAKÁCS, GH. LAZAROVICI, *Morminte tumulare din Banat și Transilvania*, în *ActaMN*, XXII—XXIII, p. 59—78.
- Prescurtări tehnice: c. = carou; — = adâncime; a. = adâncime

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES À BERNADEA (I-ÈRE PARTIE)

(Résumé)

Cet ouvrage s'encadre dans une série d'études ayant pour but la valoration historique des matériaux archéologiques découvertes à Bernadea, dans l'endroit „Dâm-bău”, durant les fouilles entreprises jadis par une équipe de spécialistes de Musée National d'Histoire de la Transylvanie et de l'Institut d'Archéologie et d'Histoire de Cluj (Nicolae Vlassa, Ioan Glodariu, Valentin Vasiliev).

Dans cette première partie sont présentés les matériaux appartenant à la culture Coțofeni et à l'Âge de bronze. La céramique canellée de Bernadea, an-semble avec les produits de la même facture découverts à Dăbâca et à Tărtăria, argumente une influence indirecte Cernavodă III — Boleráz; en tout cas, il doit s'agir d'autres phénomènes que ceux constatés déjà dans la Plaine Roumaine. Les

découvertes de Bernadea sont corrélés surtout aux phénomènes décelés à l'Ouest de la chaîne des Carpathes, de la Slovaquie septentrionale jusqu'au Danube. L'explication de la genèse de la Culture Coțofeni dépend de l'éclaircissement de ce problème. D'ailleurs, P. Roman a démontré que l'impulse méridional, engendrant la culture Cernavoda III préside la formation des cultures Coțofeni I en Roumanie et Baden en Hongrie.

La céramique de l'Âge du bronze appartient aux étapes II/III de la culture Wietenberg. Les matériaux de cette époque ont été découverts dans le niveau d'habitation aussi que dans des complexes (pavements, huttes) et dans les 4 tombes d'inhumation.

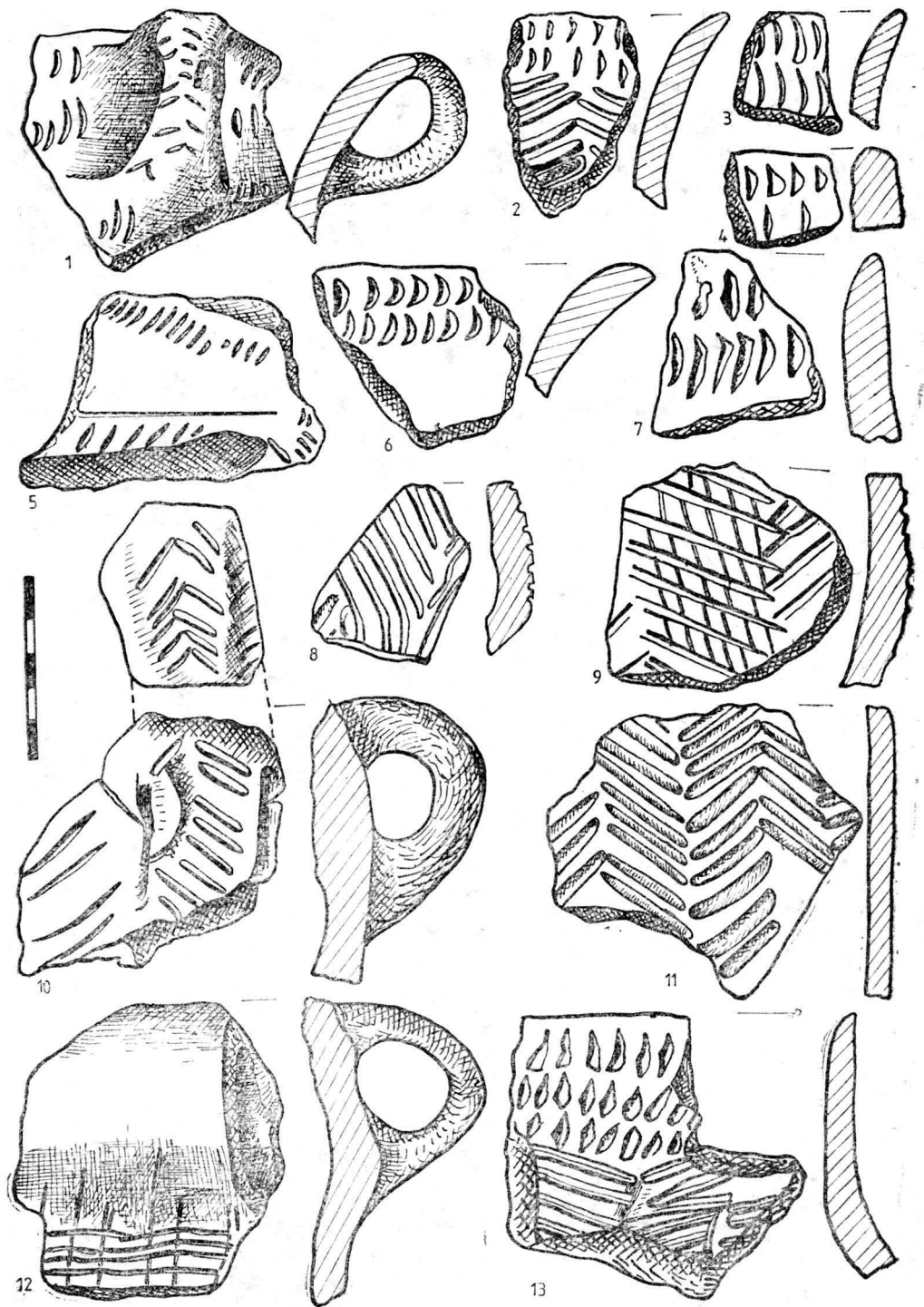

Fig. 1. Bernadea—„Dâmbău”. Cultura Coșofeni.

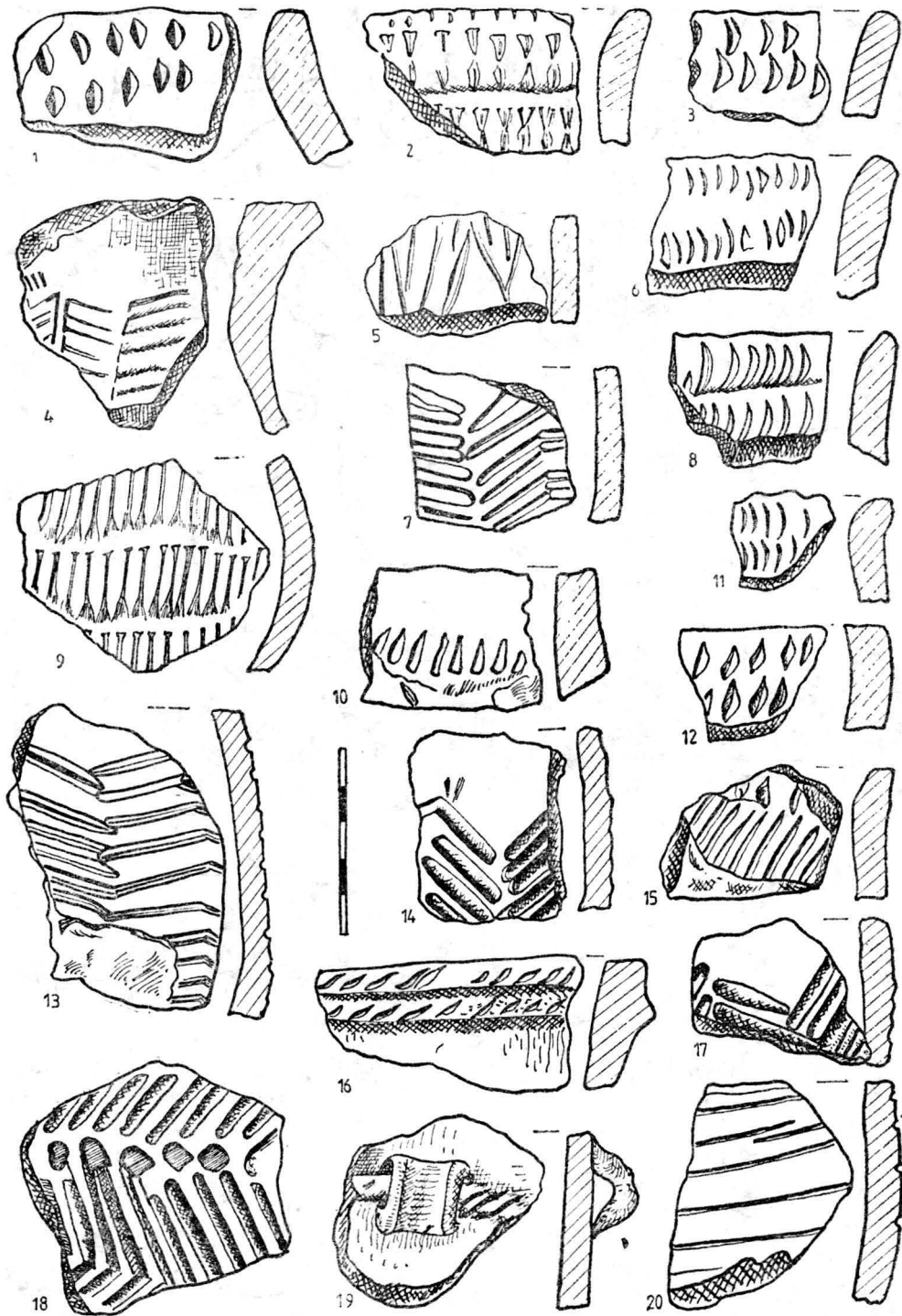

Fig. 2. Bernadea—„Dâmbău”. Culturile Coțofeni și Wietenberg.

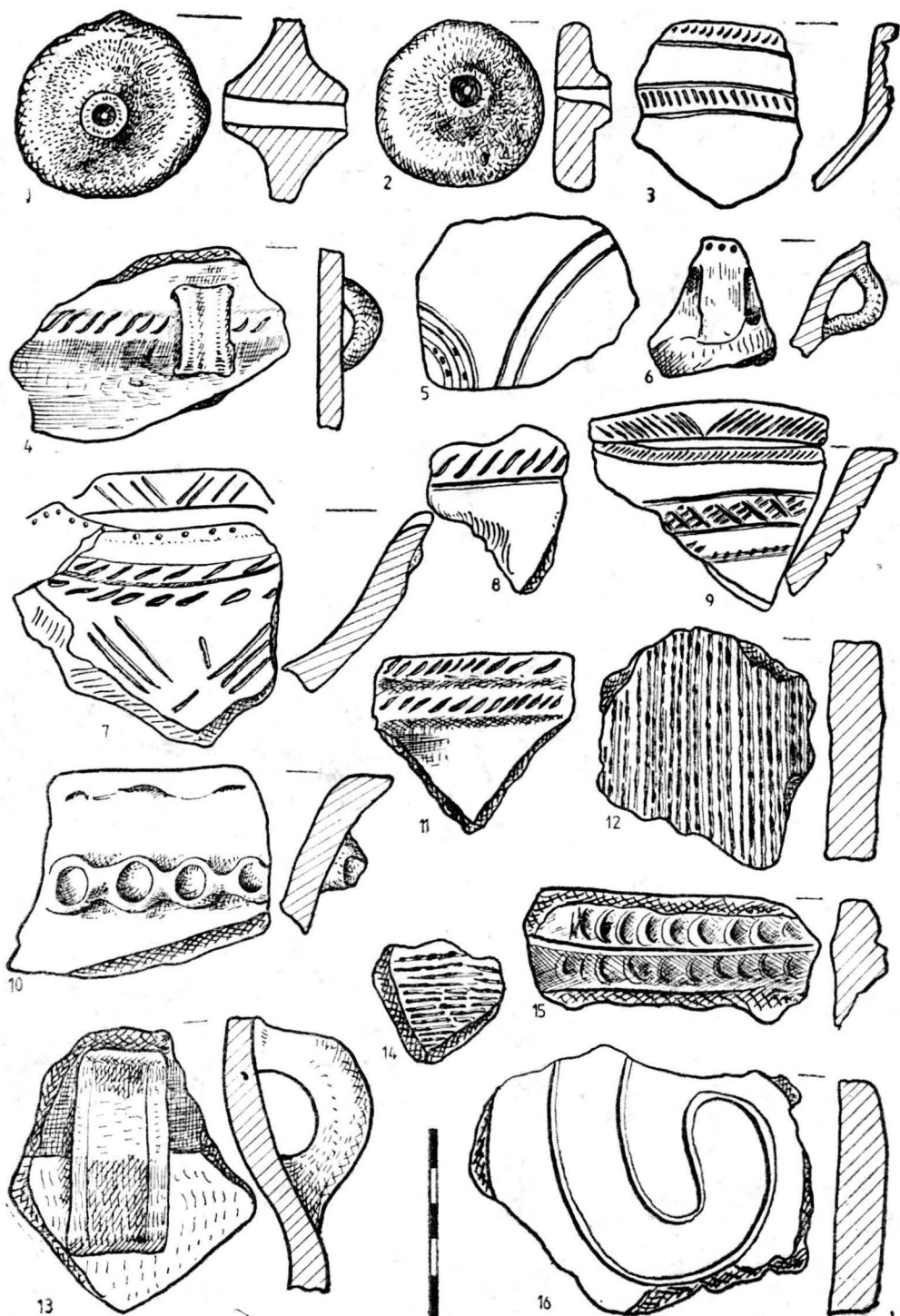

Fig. 3. Bernadea — „Dâmbău”. Cultura Wietenberg.